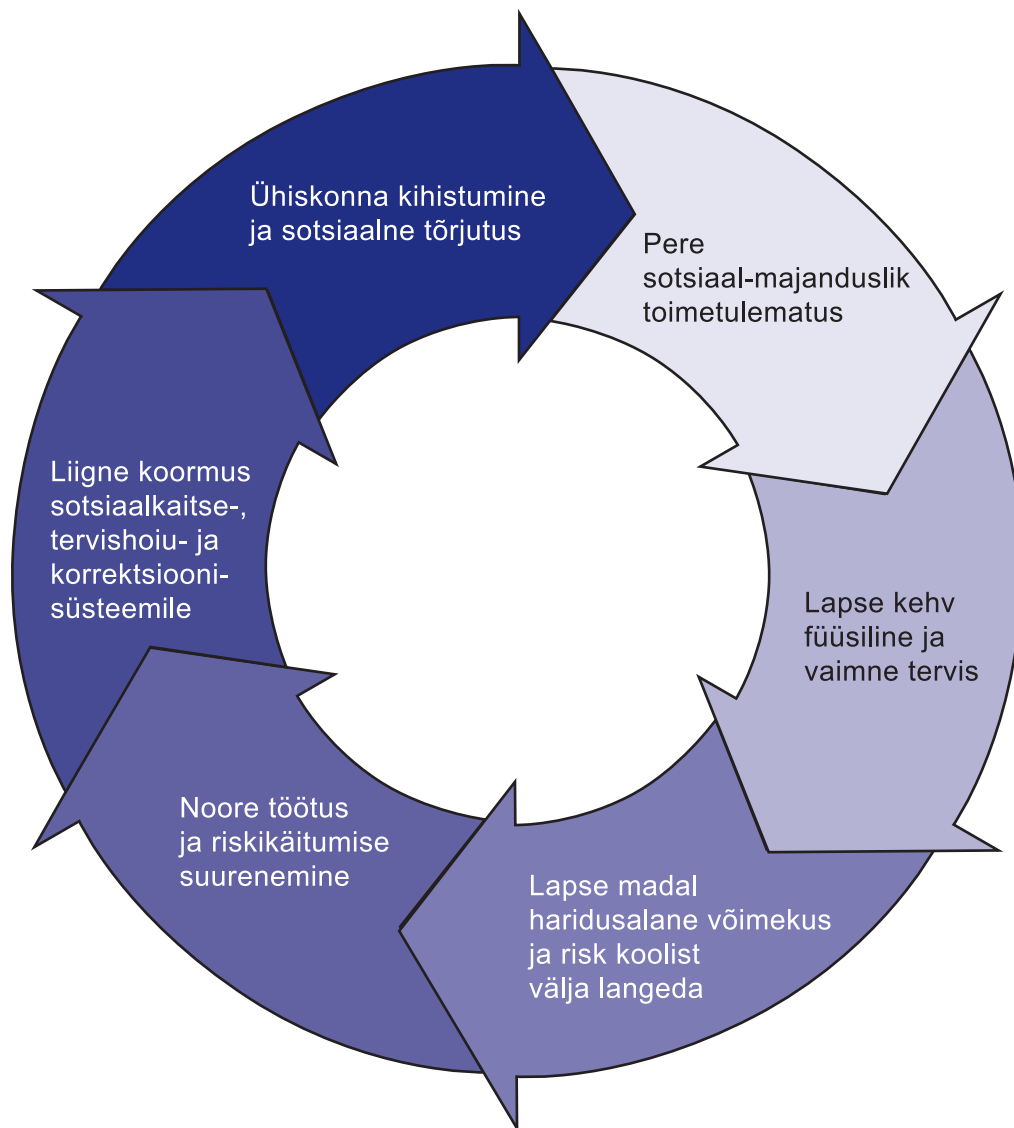

Laste ja perede arengukava 2012 – 2020

Toredad lapsed, targad vanemad, tugev ühiskond

KOKKUVÕTE

Võimalikud (st mitte alati põhjuslikud) riskid ja nende omavaheline seotus

SISSEJUHATUS

Arengukava eesmärk

Laste ja perede arengukava 2012-2020 on koostatud selleks, et tagada riigis ühtsed arengusuunad laste ja perede heaolu ning toimetuleku toetamiseks. Arengukava on suunatud kõigile Eesti riigi pinnal elavatele lastele ja peredele, et nad saaksid kasvada ja elada turvalises ning inimsõbralikus elukeskkonnas.

Eesti riigis ootavad lähiaastatel täitmist mitme valdkonna väljakutsed, kuid kõik need on suuremal või vähemal määral seotud inimesega – tema tervise, toimetuleku, harituse, töövõime ja heaoluga. Praegu sündivad lapsed on tulevase Eesti inimvara ja nende kujundada jääb Eesti riik edaspidi. Praegu aga sõltuvad need lapsed tänastest otsustest ja arenguvõimalustest. Kuna lapse elu ning heaolu oluliseks mõjutajaks on tema perekond, käsitletakse arengukavas sidusalt nii laste- kui perepoliitika valdkonna teemasid.

Selleks, et saavutada olulisi arenguid laste ja perede valdkonnas, peab riigil olema laiaulatuslik ja kaugema perspektiiviga eesmärk. Ainult ühtse visiooni ja pikaajalise järjepideva poliitika tulemusel on võimalik tagada lastele kvaliteetne lapsepõlv ja head arenguvõimalused, et murda vaesuse, ebavõrdsuse, harimatuse ja oskamatusse nõiarüng ning kindlustada ka järgnevate põlvkondade edukas toimetulek. Väikeriigina, omades oluliselt vähem nii raha- kui ka inimressurssi, on meil tegevuste planeerimisel nutikas olla avatud, võtta õppust teiste riikide vigadest ja headest praktikatest, rakendada efektiivselt hinnatud sekkumisi, keskenduda senisest enam ennetustööle ning arendada oma süsteemid laste ja perede heaolu tagamisel veelgi tõhusamaks.

Arengukava vajalikkus

Kogu Euroopa, sealhulgas Eesti ees seisavad mitmed demograafilised väljakutsed – rahvastik vananeb, tööealise elanikkonna hulk kahaneb ja lapsi sünnib vähe. Üheks vahendiks nende väljakutsetega toime tulla, on luua Eestist peresõbralik riik, kus inimesed soovivad hea meelega lapsi saada ja kasvatada, kindlustades, et Eesti rahvast saab kasvav rahvas.

Veel sündimata laste kõrval on samavõrd oluline hoida ja väärtustada neid lapsi ja peresid, kes juba olemas, sest väikeses riigis on iga inimene ja tema võimalik panus ühiskonda erakordselt oluline. Arengukavas on seetõttu tegevuste planeerimisel arvestatud nende mõjuga praegustele lastele ja peredele, tuues samas välja ka seose sündimusega.

Riikliku laste- ja perepoliitika strateegia koostamine on vajalik mitte ainult valdkonnasiseste eesmärkide täitmiseks, vaid omab olulist rolli kogu Eesti arengus. See, mil määral panustatakse laste ja perede heaolusse, kajastub varem või hiljem rahvastiku tervises, hariduses, kuritegevuses, tööhõives ja majanduses.

Arengukava koostamisprotsess

Laste ja perede arengukava saamislugu ulatub aega, mil lõppes lapse õiguste tagamise strateegia 2004-2008. Strateegia täitmise aruandes jõuti arusaamani, et lapse väärtustamine peab olema järjepidev, poliitikaülene ning seda peab toetama perede elukvaliteedi tõstmise nimel tehtav töö. Samuti soovitati koostada riiklik arengudokument, mis käsitleks nii laste- kui perepoliitika küsimusi.

Laste ja perede arengukava 2012-2020 koostamisprotsess sai alguse 2010. aasta septembrikuus suure avaüritusega. Samas käivitati kuni veebruarini kestev nelja töörühma (vanemluse toetamine, lapse õigused ja lastekaitse, laste päevahoid, perede majanduslik toimetulek ning töö-, pere- ja eraelu ühitamine) tegevus. Töörühmades osales kokku üle saja laste ja perede valdkonna eksperdi ning erineva tasandi otsustaja, spetsiifiliste küsimuste lahendamiseks viidi läbi täiendavad ekspertintervjuud. Koostöös Lastekaitse Liiduga kutsuti kokku üle-Eestiline noorte arutlusring, et saada ülevaade ka noorte endi tõstatatud soovidest ja kitsaskohtadest. Peale arengukava esimese versiooni valmimist kaasati otsustajatest koosnev juhtgrupp, seejärel saadeti arengukava kommenteerimiseks laiemale huviliste ringile ning küsiti arvamust osalusveebi kaudu.

Arengukava esimese rakendusplaani tegevuste täitmisse on muu hulgas kaasatud teadusasutused, vabasektori esindajad ning Justiitsministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Kultuuriministeerium ja Rahandusministeerium.

Laste ja perede arengukava kaasamist tunnustati Riigikantselei, Vabaühenduste liidu EMSL ja Poliitikauuringute Keskuse Praxis poolt 2010.aasta parima kaasamispraktikana. Mahuka kaasamisprotsessi abil oli võimalus arvestada arengukava koostamisel paljude erinevate huvigruppidega, saada teavet igapäevaselt laste ja peredega töötavalt spetsialistidelt ning kaasata strateegia koostamisprotsessi võimalikult varakult nii riigi esindusi, kohalikke omavalitsusi kui vabasektorit.

Olulised põhimõtted, millest arengukava koostamisel lähtuti

Iga laps on väärtus

Käesolevas arengukavas lähtutakse põhimõttest, et iga laps on väärtus. See tähendab, et kõigis lapsi ja lastega peresid puudutavates otsustes ja ettevõtmistes seab riik esikohale lapse ja tema pere huvid, vajadused ja heaolu, tagades kõigile Eestis elavatele lastele võrdsed õigused ja võimalused. Eesmärgiks on luua tingimused, kus elanikud tunnevad, et lapsi ja peresid väärtustatakse.

Lapse õigusi mainides tõstatub selle kõrval tihti küsimus lapse kohustus- test. Siinkohal tuleb rõhutada, et sarnaselt inimõigustele mõistetakse ka lapse õiguste all neid õigusi, mis tulenevad rahvusvahelise õiguse allikatest ning on

tunnustatud ühtsena kogu maailmas. Eesti Vabariigi Põhiseaduses kirjeldatakse inimeste põhiõigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi. Üks põhilisi kohustusi on vältida teiste isikute põhiõiguste ja vabaduste riivet. Eeltoodust lähtuvalt kätkeb õigus endas automaatselt kohustust arvestada teiste inimeste õigustega ja seetõttu ei ole laste ja perede arengukavas pandud eraldiseisvat rõhku lapse kohustustele.

Probleemide ennetamine on tõhusam kui tagajärgede leevendamine

Viimased 20 aastat on näidanud, et suuresti vaid tagajärgedega tegelemine ei ole jätkusuutlik ja pigem soodustab probleemide kuhjumist ning nõuab seeläbi järjest kasvavaid finantseeringuid. Senine laste- ja perepoliitika on keskendunud eelkõige eri probleemide ilmetavate sümptomite leevendamisele, samas kui põhjustega tegelemine on jäänud suurema tähelepanuta. Ka Eesti lastekaitse on pigem sanktsioneeriva (lapsi perest eraldava) iseloomuga ning laste hoolekanne on olnud suunatud tööks lastega, kes on jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest. Varase märkamise ja õigeaegse sekkumise puudumise tulemusena eraldatakse peredest ja paigutatakse asendushooldusele rohkem lapsi, kui seda kaasaegses lastega peresid toetavas ühiskonnas tegema peaks. Samal ajal on ka kulutused asendushooldusele suured, mille kõrval ennetavatele ja toetavatele teenustele panustatavad ressursid üsna marginaalsed.

Seetõttu on laste ja perede arengukava keskmeks ennetuslik lähenemine ja varane sekkumine igal tasandil. Ühest küljest on see otstarbekas indiviidide heaolu seisukohalt, kuna nii õnnestub ära hoida edasisi tõsisemaid probleeme. Teisest küljest nõuab aga esmatasandi ennetus enamasti vähem ressursse, seda on lihtsam teostada ja selle elluviimiseks vajalikud rahavood on reeglina tagasihoidlikumad võrreldes teisese ja veelgi enam kolmandase tasandi ennetusega, st olukorraga, kus probleemid on juba ilmnunud.

Teadmistepõhine lähenemine ja järjepidevus aitavad arendada parimat laste- ja perepoliitikat

Lastele ja peredele suunatud teenused peavad tuginema parimale olemasolevale tõendusmaterjalile. Tõenduspõhiste ehk tõestatud efektiivsusega sekkumiste ja teenuste osas on sotsiaalvaldkonnas tehtud palju tööd alates 1990ndate aastate keskpaigast. Tegelikult näitab aga seda, et tõenduspõhiste programmide elluviimisest saame ka maailma mastaabis rääkida hinnanguliselt üksnes 2-5% ulatuses. See tähendab, et umbes 97% teenuste ja programmide osas puudub meil info, kas ja milline on nende mõju. Seega oleme laste ja perede heaolu parandamisel jäänud mõneti maha muude valdkondade (nt meditsiini) arengutest. Tihti ei oma me seetõttu ka piisavat infot, kas need programmid ja teenused, mida me rakendame, võiksid aidata kaasa

probleemide lahendamisele või olla ebasobivad ning põhjustada seeläbi inimese tervisele ja heaolule pöördumatut kahju.

Investeeringute tegevustesse, mis on eesmärkide saavutamisel tõhusamad, on seda enam olulised piiratud ressursside valguses. Seetõttu on sekkumiste strateegilise rakendamise üheks märksõnaks kulutulusus. Kulutuluse juures on vajalik mõista, et iga sekkumine peab lisaks positiivsele sotsiaalsele mõjule olema ka rahalises mõttes tasuv. Teisisõnu, sekkumiste rakendamisega peab kaasnema positiivne investeeringutasuvus (*return on investments*). Kuna laste- ja perepoliitikas tehtav töö mõjutab mitmeid erinevaid, sh teiste ministriumide haldusalasse ulatuvaid probleeme, võib laste- ja perepoliitikas tehtavate investeeringute arvelt hoida kokku ka paljudes teistes sektorites, seda nii tulevaste investeeringute (nt vanglate ehitus) kui kulutuste (nt toimetulekutoetus, rehabilitatsioon, ravisekkumised) vähendamise kaudu.

Seega on oluline, et riik ja kohalikud omavalitsused teevad teenuste arendamisel ja rakendamisel tarku otsuseid, mis põhinevad erinevate sekkumistega seonduvate mõjude analüüsimisel.

ARENGUKAVAS PÜSTITATUD EESMÄRGID

Arengukava peaeesmärk on **laste ja perede heaolu suurendamine ning elukvaliteedi tõstmine, soodustades seeläbi laste sündi.**

Peaeesmärgi saavutamiseks on püstitatud viis strateegilist eesmärki (SE):

- 1. Eesti laste- ja perepoliitika on teadmispõhine ja ühtne**, et toetada ühiskonna jätkusuutlikkust,
- 2. Eesti on positiivset vanemlust toetav riik**, kus pakutakse vajalikku tuge laste kasvatamisel ja vanemaks olemisel, et parandada laste elukvaliteeti ja tulevikuväljavaateid,
- 3. Lapse õigused on tagatud ja loodud on toimiv lastekaitse süsteem**, et väärtustada ühiskonnas iga last ja tema arengut ning heaolu toetavat turvalist keskkonda,
- 4. Eestis on perede adekvaatset majanduslikku toimetulekut toetav kombineeritud toetuste ja teenuste süsteem**, et pakkuda perele püsivat kindlustunnet,
- 5. Meestel ja naistel on võrdsed võimalused töö-, pere- ja eraelu ühitamiseks**, et soodustada kvaliteetselt ja iga pereliikme vajadustele vastavat igapäevaelu.

1. strateegiline eesmärk

1. Eesti laste- ja perepoliitika on teadmispõhine ja ühtne

Hetkeolukord

Eesti pereelu ja olud on viimase paarikümne aasta jooksul olnud pidevas muutumises. Võrreldes taasiseseisvumisperioodi algusega on sündimus märkimisväärselt vähenenud (1990. aasta sündimuskordaja 2,05 on 2010. aastaks langenud 1,64ni) ja laste sünd lükkunud hilisemasse ikka. Samuti on vähenenud abielude osakaal ning järjest enam paare elab vabas kooselus. Paarisuhteid iseloomustab ka kõrge lahutuste määr, mistõttu üha rohkem lapsi elab nn taasloodud peredes.

Eesti riigi üheks prioriteediks on rahvastiku kasv ja positiivne iive. Perepoliitika olulist rolli sündimuse suurendamises nähakse sobiva, st lapse kasvatamist toetava keskkonna loojana, mis aitab seeläbi realiseerida soovitud laste sündi. Mitmed uuringud kinnitavad, et lapse saamisel motiveerivad inimesi eelkõige subjektiivsed näitajad – vanus, olemasolevate laste arv ja eelnev kasvatuskogemus, partnerlussuhte kvaliteet jms, samuti üldine turvatunne ning ühiskonnas levinud normid ja hoiakud. Samal ajal on siiski oodatud ka riigipoolne panus ja tugi laste kasvatamisel.

Eesti perepoliitikat on rahvusvaheliselt kirjeldatud kui sünnile suunatud perepoliitikat. See tähendab, et perepoliitilised meetmed on suunatud valdavalt lapse sünnihetkele ja väikelapseeale. Teisteks olulisemateks iseloomustavateks näitajateks on rahaliste toetuste ja hüvitiste domineerimine ning ema ja lapse kesksus. Eesti riigis on enamike perepoliitiliste meetmete osas isadel emadega võrdsed õigused. Samas takistavad mõlema vanema aktiivset osalust lapse kasvatamisel kinnistunud hoiakud ja stereotüübid, seda eriti peretoetuste ja hüvitiste kasutamise osas.

Laste ja perede valdkonna muutunud vajaduste ja erinevate huvidega arvestamiseks on vajadus täiendavate uuringute järele. Analüüsimist vajab ka praegune laste ja perede toetussüsteem, et arendada välja süsteemne ja valdkondadeüleline lähenemine ning luua riigis ühtsed alused laste ja perede toetamiseks. Täiendav tähelepanu on tõendatud efektiivsusega meetmete ja hindamispraktika arendamisel.

Peamised tegevussuunad

- Teadmistepõhise laste- ja perepoliitika arendamine, sh meetmete efektiivsuse ja kulu-tulususe analüüsimine ning tõenduspõhiste sekkumiste laiendamine.
- Sotsiaal- ja lastekaitse valdkonna koordineeritud teadus- ja arendustegevuse edendamine.
- Lapsi ja peresid otseselt mõjutatavate valdkondade koostöö ja arengusuundade ühtlustamine
- Laste, nii poiste kui tüdrukute, ja lastega perede perspektiivi arvestamine seadusloomes.
- Laste ja perede heaolu edendava kodanikualgatuse toetamine Hasartmängumaksu Nõukogule esitatavate laste ja perede arengukava 2012–2020 eesmärkidega kooskõlas olevate projektitaotluste rahastamisega.

2. strateegiline eesmärk

2. Eesti on positiivset vanemlust toetav riik

Hetkeolukord

Vanemate ja positiivse kasvatuspraktika toetamine on üks paremaid viise ennetada laste probleeme ja mõjutada seega nende tulevikväljavaateid. On leitud, et vanemluse kvaliteedil on seos lapse riskikäitumise, vaimse ja füüsilise tervise, haridusalase võimekuse ning sotsiaalsete oskustega. Kuna lapsed, kes kasvavad üles düsfunktsionaalsetes peredes, moodustavad suurema tõenäosusega ka ise taolisi perekondi, on kasvatuspraktika oluline määraja, milliseid mustreid ühest põlvkonnast teise kantakse.

Eestis on positiivse vanemluse, st lapse heaolust ja vajadustest lähtuva kasvatuspraktika toetamine riiklikul tasandil üsna uus valdkond. Samas on vajadus vanemlike oskuste arendamise järele suur, seda näitab nii laste riskikäitumise ja tervisenäitajate statistika kui vanemate enda soovid, oskused ja hoiakud. Kuigi eestimaalaste hoiakud toetavad vajadust lapse kasvatamisega seotud probleemide ja murede korral ise hakkama

saada, tunnistavad pea pooled Eesti lapsevanemad, et vajaksid lapsevanemana nõu ja abi. Abi saamist takistab nii teadmatus, kuhu pöörduda kui ka julgus abi küsida.

Vanemahariduse nn nõrgim lüli on lapsevanemaks olemisega kaasnevate pingete ja emotsioonide juhtimine. Stressi ja puudulike vanemlike oskustega võib seostada ka asjaolu, et 40% vanematest nõustub, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine vajalik ja õigustatud kasvatusvahend. Samas on lapse väärkohtlemine mis iganes eesmärgil, sh ka kasvatusmeetmena, Eesti õigusruumis karistusseadustiku kohaselt käsitatav kuriteona.

Kitsaskohtadeks on ka lapse ülalpidamise ehk elatise maksmisega seotud probleemid, vanemate vaidlused lapsega suhtlemise korra ja elukoha määramise osas ning järelevalvega seotud probleemid (nt väikelastega toimunud õnnetusjuhtumid ja vanemate siirdumine pikemaajaliselt välismaale).

Eestis pakuvad vanemaharidust mitmed MTÜd, samas puuduvad tõendus põhised ja süsteemsed vanemlusprogrammid. Arendamist ja kättesaadavuse toetamist vajavad ka mitmed olemasolevad vanematele suunatud nõustamisteenused.

Peamised tegevussuunad

- Laste ja noorte teadmiste suurendamine soolisest võrdõiguslikkusest, vastutustundlikust seksuaalkäitumisest ja seksuaaltervisest, oskustest võrdsetes partnerlussuhetes ja positiivsest vanemluspraktikast.
- Vanemaid ja vanemaharidust väärtustavate hoiakute kujundamine ning sellekohaste teadmiste suurendamine nii üldsuse, spetsialistide kui otsustajate hulgas.
- Täiskasvanutevahelise positiivse suhte ja vanemliku vastutuse toetamine.
- Vanemlust toetavate teenuste arendamine ning nende kättesaadavuse tagamine.
- Vanemlike oskuste hindamise diagnostika arendamine, reglementeerimine ja spetsialistide koolitamine.
- Efektive ja populatsioonipõhise vanemlusprogrammi rakendamine Eestis.

3. strateegiline eesmärk

3. Lapse õigused on tagatud ja loodud on toimiv lastekaitstesüsteem

Hetkeolukord

Eesti riik on ÜRO lapse õiguste konventsiooniga liitunud 1991. aastal ja võtnud endale seega kohustused lapse õiguste tagamiseks ja selleks vajalike meetmete rakendamiseks. Oluliseks lapse õiguseks on osaleda ühiskonnaelus ning rääkida kaasa tema elu puudutavates küsimustes. Kui kooli ja ühiskonna tasandil on lapse osalusvõimalused erinevate noorsootöö meetmete kaudu paremini tagatud, siis keerulisem on laste kaasatusega pere igapäevaelus. Uuringud näitavad, et lapsega rääkimiseks ja lapse ärakuulamiseks on sageli aega üksnes seitsmel Eesti lapsevanemal kümnest, kuid ligikaudu neljandik teeb seda harva või üldse mitte.

Üheks võimaluseks lastel ühiskonnaelus osaleda ja kaasa rääkida on teha seda läbi meedia. Samas peituvad meedias mitmed kahjulikud mõjud, mille eest lapsed kaitset vajavad. Eesti lapsed kuuluvad internetikasutuse ulatuse poolest Euroopa riikide hulgas esiritta, olles samas eesotsas ka internetiga seotud riskide kogemises. Seega tuleb tõsta laste ja vanemate meediateadlikkust ning hinnata ja korrastada seadusandlust, mis reguleerib lapse ja meedia suhteid.

Lapse õiguste tagamiseks on vaja kindlustada laiaulatuslik ennetustöö kõigil tasanditel, suurendades seeläbi laste võimalusi elada kodus ning vajadusel saada kõige kiiremat ja efektiivsemat abi.

Kehtiva lastekaitse seaduse järgi tagatakse lastekaitse korraldus riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite kaudu. Riigi ülesandeks on tagada riigieelarvelistest vahenditest õigusloome ning investeerimis- ja järelevalvetgevus. Kohalikule omavalitsusele langeb põhiline vastutus laste kaitsmisel ja abistamisel. Praegu ei ole aga kohalikel omavalitsustel, eriti väikese tulubaasiga omavalitsustel, piisavat ressursi lastekaitse teenuste arendamiseks ja elluviimiseks. Paljudes kohalikes omavalitsustes puudub professionaalne lastekaitsetöötaja. Selline olukord ei võimalda aga efektiivsete abimeetmete rakendamist ning õigeaegset sekkumist laste heaolu tagamiseks. Seega vajab lastekaitse tänane korraldus põhjalikku analüüsi, korrastamist ja kaasajastamist. Lastekaitsetöö efektiivsuse ja tõhususe suurendamiseks on vajalik kohalikule tasandile pakkuda täiendavat riiklikku tuge luues piirkondlikud nõuandekeskused.

Lastekaitstesüsteemi ja seadusandluse uuendamise kõrval vajab toetamist ka praktiline lastekaitsetöö, kus on puudus ühtsetest hindamisalustest ja eri-

nevatest kasutajasõbralikest juhendmaterjalidest. Lastekaitsetöötajate arvu kõrval on oluliseks küsimuseks nende kvalifikatsioon.

Eestis tehtud uuringud näitavad, et suur hulk lapsi on kogenud nii füüsilist, seksuaalset kui vaimset väärkohtlemist. Kuigi lastekaitse seaduse § 59 kohustab iga kodanikku teatama abivajavast lapsest, ei teata väärkoheldud lapsest alati paraku ka spetsialistid. Eriti problemaatiliseks hinnatakse väärkoheldud lapse kohta info saamist tervishoiutöötajatelt.

Lisaks väärkoheldud lastele vajavad eritähelepanu ja täiendavaid kvaliteetseid teenuseid mitmete teiste sihtgruppide esindajad: psüühikahäirega ja puudega lapsed ning nende pered, asendushooldusel viibivad lapsed ning saatjata ja kaubitsetud lapsed.

Spetsialistide hinnangul on Eestis suurem vajadus psüühikahäiretega laste psühhiaatrilise abi ja rehabilitatsiooni järele. Praegu on levinud praktika, kus õigusrikkumisi toime pannud ja koolikohustust mittetäitvad psüühikahäiretega lapsed suunatakse kasvatuslike eritingimustega laste koolidesse. See aga ei loo enamikel juhtudel võimalused lapse olukorra paranemiseks, mistõttu mitmik-häiretega lapsed vajavad nende vajadustele vastavaid täiendavaid rehabilitatsiooniteenuseid.

Eestis on ligikaudu 6800 peret, kus kasvab vähemalt üks puudega 0–17aastane laps. Neid lapsi ja peresid iseloomustab vajaduste suur erinevus nii abi liigi kui mahu osas. Enamik puudega lastest käivad kas lasteaias või koolis, vajades siiski õppimise juures ka pidevat kõrvalabi. Seetõttu on puudega lapse vanemad tõstatanud olulise murekohana haridusvaldkonna võimalused puudega lapse toetamisel, sh abiõpetajate olemasolu. Erilist tähelepanu vajavad ka puudega laste huvihariduse võimalused ja nende võimaluste kasutamiseks vajalike tugiteenuste arendamine.

Eestis viibis 2010. aasta seisuga asenduskodudes 1215 last ja perekonnas hooldamisel 337 last. Nõukogudeaegsete suurte institutsioonide asemel on viimaste aastate arengute tulemusena loodud lapse heaolu arvestav peremajade süsteem. Sellegipoolest on lapsele parim elada turvalises perekonnas, mistõttu arendamist vajab perepõhise asendushoolduse (perekonnas hooldamine ja eestkoste pered) rakendamine.

Peamised tegevussuunad

- Elanikkonna teadlikkuse tõstmine lapse õigustest, sh vastavasisulise koolitusprogrammi koostamine ja läbiviimine spetsialistidele.
- Lapse osaluse ja kaasatuse suurendamine indiviidi- ja ühiskonnatasandil.
- Lapse meediateadlikkuse tõstmine ja turvalisema meedia-, sh internetikeskkonna arendamine.
- Lapse õiguste tagamiseks järelevalve tõhustamine, sh koostöö Õiguskantsleri Kantsleiga.

- Lapse arenguliste vajaduste varase sekkumise ja hindamise süsteemi väljatöötamine.
- Pereõdede koduvisiitide süsteemi analüüsimine ja arendamine.
- Laste vastu toime pandud vägivalla vähendamine ja ennetamine ning ohvrite abistamine.
- Lapse väärkohtlemise diagnostika arendamine ja reageerimissüsteemi väljatöötamine.
- Laste ja peredega töötavate spetsialistide pädevuse tõstmine, sh lastekaitsetöö juhendmaterjalide ja lapse juhtumiplaani väljatöötamine ning regulaarse supervisiooni võimaluse loomine.
- Lastekaitsetöö korraldamise ja järelevalve tõhustamine, sh lastekaitse seaduse uuendamine ja rakendamine.
- Teenuste kättesaadavuse suurendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks piirkondlike nõuandekeskuste lähtealuste väljatöötamine ja keskuste töö käivitamine.
- Nõustamis- ja teraapiateenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamine.
- Psüühikahäiretega lastele vajalike teenuste arendamine, sh laste vaimse tervise keskuse rajamine.
- Puudega lapsele vajalike sekkumiste arendamine, sh vajalike tervishoiu- ja tugiteenuste arendamine haridussüsteemis.
- Vanemliku hoolitsuseta lastele peresarnase ja igakülgset arengut soodustava elukeskkonna võimaldamine, sh hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedele eel- ja järelteenuseid hõlmava tugisüsteemi väljatöötamine.
- Saatjata ja kaubitsetud laste tuvastamine ja abistamine.

4. strateegiline eesmärk

4. Eestis on perede adekvaatset majanduslikku toimetulekut toetav kombineeritud toetuste ja teenuste süsteem

Hetkeolukord

Perede majandusliku toimetuleku toetamine on oluline riigipoolne võimalus näidata laste ja perede väärtustamist, soodustada laste sündi ja vähendada vaesusest tulenevaid probleeme. Vaesus piirab võrdväärset osalemist ühiskonnas ja avaldab mõju inimväärikusele. Laste puhul seonduvad vae-

susega mitmed riskid korraga – terviseprobleemid, õppimise ja arenemisega seotud võimaluste piiratus, käitumisprobleemid, piiratumad sotsiaalsed kontaktid, madalam enesehinnang. Paraku nähtub andmetest, et just laste olemasolu suurendab leibkonna vaesusriski. 2010. aasta andmete järgi elas Eestis allpool elatusmiinimumi 18,6% 0–17aastastest lastest. Kõikide leibkondade absoluutse vaesuse määr oli samal ajal 9,5%, hõlmates üle 57 000 leibkonna.

Eestis on kasutusel universaalne peretoetuste süsteem, kus lapsetoetusele on õigus igal lapsel. Universaalse skeemi kaudu on laste kasvatamise kulud teatud osas jagatud solidaarselt kogu ühiskonna vahel. Euroopa Komisjoni uuringute kohaselt on universaalne süsteem efektiivne laste vaesuse ennetamisel ja leevendamisel, seda eriti võttes arvesse Eesti sotsiaalse kaitse kulude madalamat taset võrreldes teiste Euroopa riikidega. Ka Eestis läbi viidud Praxise uuringust selgub, et laste vaesuse vähendamisel on kõige kuluefektiivsemad suurtele peredele suunatud toetused, järgnevad lapsehooldustasu ja lapsetoetus.

Samas on Eesti universaalsele peretoetuste skeemile iseloomulik ka teatud sihitatus, st et universaalse toetuse hulgas pakutakse täiendavat toetust suuremas vaesusriskis olevatele peredele. Eestis eristuvad kehve- ja majandusliku toimetuleku poolest üksikvanemaga leibkonnad, kolme- ja enamalapselised leibkonnad ning töötu vanemaga leibkonnad.

2007. aastal kehtestatud vanemahüvitise eesmärk on eelkõige töö- ja pereelu ühitamise toetamine. Ehkki muutused sünnitajate struktuuris hakkasid toimuma juba enne vanemahüvitise rakendamist, on Praxise uuringu kohaselt nii kõrgharidusega naiste osakaal kui kõrgema sissetulekuga naiste sünnitamistõenäosus kasvanud just pärast vanemahüvitise kehtestamist, mistõttu on alus arvata, et vanemahüvitis võis juba varem alanud trendile hoogu juurde anda.

Võrdluses teiste riikidega paistab Eesti siiski silma peretoetuste suure arvu poolest, mistõttu süsteem on küllaltki killustatud. Samuti vajavad pered enam tuge lapse sünnile ja väikelapsele järgnevates eluetappides, mistõttu on vajalik töötada välja ühtne poliitika väikelaste vanemate toetamiseks pärast vanemahüvitise maksmise lõppemist. Mitmetest uuringutest nähtub, et ka ametlikult vaesusest väljaspool elav pere ei pruugi suuta rahuldada lapse vajadusi ja tagada tema arengupotentsiaalile kohaseid tulevikuväljavaateid. Seega tuleb analüüsida rahalistest toetustest ja teenustest saadavaid hüvesid ning kaaluda viimaste osakaalu suurendamist, sest teenuste osakaal sotsiaalkaitsekuludest on praegu Eestis väga madal. Pere vaesuse parim ennetaja on vanema võimalus osaleda tööturul, mistõttu on kitsaste perepoliitiliste meetmete kõrval vajalik pakkuda ka teenuseid, mis toetaksid tööhõives osalemist.

Materiaalse toimetulekuga seostuvad ka leibkondade erinevad elamis tingimused. Kuigi tänapäeval ei ole elamispindade puudust, pole kvaliteetne ja vajadustele vastav eluase siiski kõikidele peredele kättesaadav. Euroopa uuringud kinnitavad ka, et eluaseme puudus ja selle kallidus on oluline põhjus sündide edasilükkamiseks, seda eriti enama kui ühe lapse puhul.

Peamised tegevussuunad

- Peretoetuste süsteemi analüüsimine, võimalike uute meetmete väljatöötamine ning süsteemi kuluefektiivsuse tõstmine.
- Ühe vanemaga ja lasterikastele peredele suunatud poliitikate analüüsimine ja arendamine.
- Isapuhkuse hüvitise taastamine.
- Elatise maksmise ja elatisabi süsteemi arendamine.
- Lastega perede eluasemetingimuste parandamine, sh lasterikaste perede kodutoetuse programmi rakendamine.
- Majanduslikku toimetulekut soodustavate sotsiaalteenuste pakkumine ja arendamine.
- Erivajadustega inimestele ja nende pereliikmetele tööle saamist toetavate hoolekandeteenuste arendamine ja võimaldamine.
- Tööturuteenuste tulemuslikkuse tõstmine ja elanikkonna sellekohase teadlikkuse suurendamine.

5. strateegiline eesmärk

5. Meestel ja naistel on võrdsed võimalused töö-, pere- ja eraelu ühitamiseks

Hetkeolukord

Töö-, pere- ja eraelu ühitamine on üks Euroopa Liidu strateegiate läbivaid põhimõtteid. Meestele ja naistele võrdsemate võimaluste loomine töö-, pere- ja eraelu ühitamiseks on tugevalt seotud nii naiste kui meeste õigustega, mistõttu on oluline, et mõlema soo esindajad saaksid end soovi korral realiseerida kõigis kolmes eluvaldkonnas. Rahvusvahelised uuringud näitavad, et sündimus on kõrgem riikides, kus on riiklikud meetmed naiste hoolduskoormuse vähendamiseks ning isade osaluse suurendamiseks pereelus. Isa positiivsel osalusel lapse kasvatamises on häid mõjusid ka nii isade tervisele kui lapse arengule.

Eesti elanikud on ühel nõul selles, et lapse kasvatamine on võrdselt nii ema kui isa kohustus. Ka mitmed perele ja vanematele suunatud õigused ja hüvitised on võrdselt ette nähtud nii lapse emale kui isale. Siiski näitavad erinevad

andmed, et käitumuslikult ei ole isa osalus laste kasvatamisel väga levinud. Samuti selgub RISC väärtushinnangute uuringust, et enam kui pool eestimaalastest peab õigeks, et isa kohus on pakkuda perele ja lastele eelkõige majanduslikku kindlustunnet.

Kuna eelmainitule tuginedes on kasvatamine ja laste eest hoolitsemine (eeskätt väikelapseas) valdavalt ema vastutusel, tähendab see ühtlasi piiranguid naiste tööhõives osalemisele. Hõivelõhe, mis iseloomustab kuni 6aastaste lastega naiste ja naiste, kellel ei ole kuni 6aastaseid lapsi, hõivatust tööturul, on Eestis (2010. a. 25,7) Euroopa keskmisest (2009. a. 17,3) oluliselt suurem. Meeste tööhõives osalemist laste sünd üldjuhul ei piira, see hoopis suureneb. Statistika näitab, et kuni kuueaastaste laste isad on Eestis kõige enam tööhõives osalev rühm.

Töö-, pere- ja eraelu konflikti leevendamiseks on üldjoontes kaks võimalust: kergendada inimeste perekonnaga seotud kohustuste või tööga seotud kohustuste kandmist. Perekonnaga, ennekõike laste kasvatamise ja hoolitsemisega seotud kohustuste osas saavad pakkuda tuge riigi või kohalike omavalitsuste pakutavad hoiuteenused. Samas ei suuda umbes 39% omavalitsustest täita kõigile lastele päevahoiukoha kindlustamise nõuet, mis tähendab, et hinnanguliselt on Eestis vajadus umbes 4000 täiendava lastehoiukoha järele. Kõige problemaatilisem on kuni 3aastaste laste hoid. Hoiukohtade loomise kõrval vajab tähelepanu ka lapse päevahoiu kvaliteet, kättesaadavus ja paindlikkus.

Olulist rolli töö- ja pereelu ühitamisel omavad ka tööandjate peresõbralikud hoiakud, vanemaid toetavad seadused ja paindlikud töövormid.

Peamised tegevussuunad

- Isade pereelus ja emade tööelus osaluse soodustamine nii vastavate hoiakute kujundamise kui erinevate poliitikameetmete täiendamine abil.
- Töötaja- ja peresõbraliku töökeskkonna arendamine, sh töötaja- ja peresõbraliku tööandja konkursi läbiviimine ja tunnistuse väljatöötamine.
- Kõigi laste (sh erivajadusega ja puudega) päevahoiu pakkujate jõustamine ja toetamine teenuse kättesaadavuse ja jätkusuutlikkuse tõhustamiseks.
- Lastepäevahoiu kvaliteedi tõstmine, sh teenuse kvaliteedi näitajate ülevaatamine ja vajadusel nende hindamise, kontrolli ja korra täiendamine.
- Informatsiooni kogumine ja süstematiseerimine lastepäevahoiu pakumisest ja vajadustest ülevaate saamiseks.
- Kohalike omavalitsuste efektiivsuse suurendamine lastepäevahoiu parendamiseks.

Laste ja perede arengukava 2012—2010

Strateegilised eesmärgid laste ja perede toetamiseks